

Sociološke teorije devijantnosti

Ćurković, Lucijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:178574>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i hrvatski

Lucijana Ćurković

Sociološke teorije i objašnjenja devijantnog ponašanja

Završni rad

Mentorica: dr. sc. Anita Dremel

Osijek, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Katedra za sociologiju
Preddiplomski studij sociologije i hrvatski

Lucijana Ćurković

Sociološke teorije i objašnjenja devijantnog ponašanja

Završni rad

Znanstveno područje: društvene znanosti; znanstveno polje: sociologija;
znanstvena grana: posebne sociologije

Mentorica: dr. sc. Anita Dremel

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno izradila i da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj završni rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 27. lipnja 2020.

Lilijana Čurković, 0122226106

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovom završnom radu analizirat će se sociološke i druge teorije devijantnosti. Cilj je utvrditi sličnosti i razlike između različitih pristupa. Obradili smo glavne sociološke i nesociološke pristupe te na kraju rada pregledali istraživanja o utjecaju primarne socijalizacije i novih medija na devijantnosti. Teorije devijantnosti objašnjavaju devijantno ponašanje pojedinaca, skupina ili grupa te zajednica. Devijantnost možemo definirati kao neprihvatanje skupa pravila i normi određene skupine te odstupanje od njih. Devijantnost nije sinonim za zločin. Uz biološka objašnjenja devijantnog ponašanja koje se javlja kod pojedinaca, nesociološka objašnjenja devijantnosti kojih se dotičemo u ovome radu uključuju i psihološki pristup. Psihološka objašnjenja temelje se na abnormalnim mentalnim stanjima pojedinca. Sociološki pristupi devijantnosti paradigmatički uključuju funkcionalističku, interakcionističku i konfliktnu perspektivu. Funkcionalističke teorije smatraju da su zločin i devijantnost posljedica strukturalnih napetosti i nepostojanja moralnih pravila u društvu (Giddens, 2007: 207), a u ovome radu posebno se obrađuju teorije anomije, Durkheimov pristup te Mertonova teorija strukturalnog pritiska. Interakcionističke pak teorije devijantno ponašanje definiraju kao socijalno konstruiranu pojavu, predmet društvene definicije, dok teoretičari konfliktne teorije devijantno ponašanje vide u širokom smislu govoreći kao posljedicu utjecaja socijalnog konteksta, ekonomskih uvjeta i dijalektičke borbe proturječnosti. Ovdje smo obradili i teoriju kontrole, koja naglašava da je kriminal posljedica neravnoteže između sklonosti prema kriminalnoj djelatnosti i društvene ili fizičke kontrole koje odvrćaju od tog impulsa (Giddens, 2007: 213).

Ključne riječi: devijantnost, biološki utjecaj, norme, psihološki utjecaj, teorije

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Devijantnost i njezina sociološka objašnjenja	1
3. Kriminalni tipovi i abnormalno mentalno stanje: biološka i psihološka objašnjenja	5
4. Primarna socijalizacija i devijantno ponašanje	6
5. Novi mediji i devijantno ponašanje	9
6. Zaključak.....	11
7. Popis literature	13

1. Uvod

Tema su ovog završnog rada teorije devijantnosti. Cilj je kroz pregled literature odrediti pojam devijantnosti te istražiti specifičnost sociološkog pristupa devijantnosti. Motivacija pri odabiru ove teme oslanja se na sveprisutnost devijantnog ponašanja neovisno o kojem se periodu povijesti radi. Devijantnost je uvijek prisutna, u svakoj zajednici postoji pojedinac ili pak veća skupina pojedinaca koja svojim ponašanjem odstupa od normi društva. Devijantnost kao pojam definirali smo na temelju socioloških uvodnica Giddensa te Haralambosa i Healda, koji tu društvenu pojavu vide kao odstupanje od prikladnih normi sankcioniranu putem nagrada ili kazni. Cilj rada je, nadalje, istražiti objašnjenja devijantnog ponašanja kroz analizu nekoliko teorija, primjerno pripadnih različitim sociološkim paradigmatama, a to su funkcionalistička, interakcionistička i konfliktna teorija, zatim teorija kontrole i etiketiranja te teorije prisile čije su karakteristike i poneka kritika u radu opisane. Cilj rada je i ostala objašnjenja, kao što su psihološka i biološka, dovesti u svezu s uzrokom devijantnog ponašanja i analizirati takva stajališta. Nadalje, u radu se iznosi pregled istraživanja o utjecaju primarne socijalizacije, koje sa sobom nosi tezu da na prisutnost devijantnosti kod pojedinca najviše utječe obiteljska zajednica. Također, pregledali smo istraživanje o utjecaju novih medija na pojavu devijantnog ponašanja kako kod djece tako i kod mladeži. Glavna ishodišna teza odnosi se na to da prikaz nasilnog sadržaja koji je vrlo zastupljen kod pojedinaca izaziva agresivno odnosno devijantno ponašanje.

2. Devijantnost i njezina sociološka objašnjenja

Devijantnost kao čin društvo ili sankcionira (pozitivno ili negativno) ili jednostavno prihvaća bez određenih kazni ili nagrada.

U svakodnevnom jeziku, devijantnost znači skretanja s prihvaćenog puta. Mnoge sociološke definicije devijantnosti naprosto razrađuju tu ideju. Tako se devijantnost sastoji od onih činova koji ne slijede norme i očekivanja neke određene društvene skupine (Haralambos i Heald, 1989: 390).

Sociologija devijantnost vidi kao čin koji je uglavnom sankcioniran onim negativnim sankcijama. Američki sociolog Marshall B. Clinard predlaže da se termin devijantnost rezervira za „one situacije u kojima se ponašanje odvija u nedopustivom smjeru, i to u dovoljnoj

mjeri da prijeđe granicu tolerancije zajednice“ (Haralambos i Heald, 1989: 390). Devijantnost se ne odnosi na sve neodobrene činove, naprimjer alkoholizam i pokušaj ubojstva danas u Britaniji nisu ilegalni. (Haralambos i Heald 1989: 390). Devijantnost, sama po sebi, nije u potpunosti određena, odnosno, ne postoji apsolutni način da se definira neki devijantni čin (Haralambos i Heald, 1989: 391).

Funkcionalističke teorije smatraju da su zločin i devijantnost posljedica strukturalnih napetosti i nepostojanja moralnih pravila u društvu (Giddens, 2007: 207). Prema ovoj sociološkoj perspektivi, devijantnost društva definirana je kao nuspojava strukturalne napetosti. Takvo ponašanje vidljivo je kroz narušavanje konsenzusa između kolektiva i pojedinca. Funkcionalističke teorije društvo vide kao funkcionalnu strukturu sačinjenu od integriranih dijelova društva, ona traži izvor devijantnosti u prirodi društva, a ne u biološkoj ili psihološkoj prirodi pojedinca (Haralambos i Heald 1989: 395). No, mnogi teoretičari ovog pravca smatraju da devijantnost ima svoju pozitivnu stranu, zločin nije samo neizbježan, on može biti i funkcionalan. Durkheim tvrdi da on postaje disfunkcionalan samo kad mu je stopa neobično visoka. Nadalje, Durkheim tvrdi kako svaka promjena u društvu počinje nekim oblikom devijantnosti, da bi nastupila promjena, izriče da ono nenormalno postaje normalno, ono što je jučer bilo devijantno, danas mora postati normalno (Haralambos i Heald, 1989:395). Odnosno, devijantnost vide kao pomoć društvu da napreduje i razvija se. U sklopu funkcionalističke teorije javlja se i Emile Durkheim predstavljanjem još jednom pojma, a to je pojam anomije. Autori Janković i Pešić (1988) u prikazu svojih recenzija o teorijama devijantnosti izdvajaju tri koncepcije Prva polazi od apstraktno definiranog društvenog sistema, a devijantno ponašanje može biti funkcionalno ili disfunkcionalno;, druga varijanta napušta formalnu analizu društvenog sistema i održavanja poretka, a u prvi plan stavlja unutrašnje tenzije i proturječnosti sistema oličene u pojavi anomije; dok treća koncepcija devijacije polazi od alternativnih kultura ili supkultura društvenog sistema (Janković i Pešić, 1988: 570).

Emile Durkheim uvodi pojam anomije u teoretiziranju o devijantnosti. Prema Giddensu, Durkheim navodi da u modernim društvima tradicionalne norme slabe te ih istodobno zamjenjuju novi standardi i norme. Anomija kao društvena pojava javlja se nastupom društvene dezorganizacije, odnosno kada u društvu u danom prostoru ne postoje jasni standardi koji upravljaju društvenim životom određene zajednice. Dolazi do individualizacije, veće slobode pojedinca, što prema Durkheimu naposljetku vodi do devijantnog ponašanja. (Durkheim, 1972: 209-214). Nadalje, prema Haralambosu (2002: 355) u stanju anomije,

pravila prestaju vrijediti i dolazi do prestanka postojanja normi i moralnih vrijednosti. Pojedinci koji krše norme i pravila stvaraju svoje devijantne grupe koje uzrokuju dezintegraciju strukture društva koje prethode poticanju devijantnog ponašanja i djelovanja.

Robert Merton proširio je Durkheimovu teoriju anomije da bi objasnio zašto ljudi prihvaćaju ili odbijaju kolektivne ciljeve društva ili društveno prihvatljive načine ostvarenja vlastitih ciljeva, ili oboje (Schaefer, 2004:168). Govoreći o doprinosima sociologa Roberta Mertona važno je spomenuti pojmove adaptacije, konformizma te samu teoriju. R. Merton iznosi tezu da se svaki pojedinac adaptira društvu, bilo konformistički ili devijantno. Merton je razvio teoriju strukturalnog pritiska koja se nastavlja na teoriju anomija. On u svom razlaganju navedene teorije donosi pet osnovnih formi adaptacije na društvene zahtjeve, a to su: (1) konformizam (2) inovacija (3) ritualizam (4) povlačenje (5) pobuna. Analizirajući svaki od tih pet, zaključuje se da je samo prva forma nedevidantna po svom djelovanju, dok ostale reakcije spadaju u devijantna djelovanja. Od tih pet, samo je prvi, konformizam, nedevidantne prirode, dok se ostala četiri pribrajaju devijantnim djelovanjima. Konformizam je čista suprotnost devijantnosti, ali je njega također jako teško održati u društvu. Svako društvo karakteriziraju nejednake mogućnosti i šanse te sami statusi koji onemogućavaju održavanje konformizma.

Teoretičari interakcionističke teorije devijantnost definiraju kao socijalno konstruiranu pojavu. Prema Haralambosu, „interakcionistički pristup naglašava važnost značenja što ih različiti akteri unose i razvijaju unutar interakcionističke situacije“ (Haralambos, 2002: 373). Interakcionističko promatranje devijantnosti razlikuje se od ostalih po nekoliko glavnih značajki kada se govori o samom proučavanju pojma, prvo, ono promatra devijantnost s drugačijeg teoretskog polazišta, nadalje, ono analizira aspekte devijantnosti koje raniji pristupi uglavnom ignoriraju (Haralambos i Heald 1989: 411). Govoreći o ovoj paradigmi, fokus prilikom proučavanja stavljen je na interakciju između aktera djelovanja te njihovom djelovanju, usredotočuje se na interakciju između devijanta i onih koji ga kao takvog definiraju (Haralambos, Heald 1980: 411). Također, neophodno je naglasiti da interakcionisti devijantnost promatraju kao socijalno konstruiranu pojavu te odbacuju ideju inherentnosti devijantnog ponašanja. Umjesto toga, traže odgovore na pitanja kako se određene vrste ponašanja proglašavaju devijantnima i zašto se neke grupe proglašavaju devijantnima, a neke ne (Giddens, 2007: 209). Interakcionisti i njihov pogled na devijantnost izazvali su mnoge kritike. Prvo što im se zamjera je to da prema mišljenju kritičara nisu uspjeli objasniti podrijetlo devijantnih činova, smatraju da nisu dobro objasniti devijantno ponašanje, primjerice, polazeći

od etikete, on ne nudi nikakvo tumačenje aktivnosti pojedinca prije nego što je etiketiran kao devijantan (Haralambos i Heald 1989: 419). Također, tvdi se da interakcionistima nije pošlo za rukom do kraja objasniti društveni reakciju na devijantnost (Haralambos i Heald, 1980: 420). No, doprinosi pregledu devijantnosti od strane interakcionista su, prema Beckeru, oni su skrenuli pozornost na veoma bitne posljedice koje slijede nakon procesa etiketiranja, te su također i prikazali da devijantnost rezultira iz interakcijskih situacija u kojima razlike u moći između sudionika mogu imati važan utjecaj na ishod (Haralambos i Heald, 1989:420).

Autori knjige pod nazivom „Nova kriminologija“ Taylor Walton i Young (prema Haralambos i Holborn, 2002) svojim mišljenjem razilaze se s dosadašnjim teorijama devijantnosti. U prvi plan svog teoretiziranja stavljaju pojedinčevu reakciju na nejednakost kapitalističkom sustavu te se miču od mišljenja da na devijantno ponašanje utječu čimbenici kao što su biološki, ličnost, anomija i slično.

Teoriju kontrole, prema Giddensu, zanimaju motivi devijantnog ponašanja. Teoretičari u ovom kontekstu smatraju pojedince racionalnim bićima od kojih bi se svatko, ako bi im se pružila prilika, upustio u devijantno djelovanje. Teorija kontrole smatra da je kriminal posljedica neravnoteže između sklonosti prema kriminalnoj djelatnosti i društvene ili fizičke kontrole koje odvrćaju od tog impulsa (Giddens, 2007: 213). Giddens kao jednog od najvažnijih teoretičara ove teorije navodi Travisa Hirschija, koji tvrdi da su ljudi sebična bića koji svoje sudjelovanje u devijantnom ponašanju mjere prema potencijalnim rizicima i koristima. Neki teoretičari kontrole smatraju da je zločina sve više zbog sve većeg broja mogućnosti i meta zločina u modernom društvu (Giddens, 2007: 213).

Govoreći o teoriji etiketiranja neizbježno je spomenuti Howarda S. Beckera (prema Giddens, 2007) i njegov iskaz o devijantnosti, Becker dokazuje da društvene skupine stvaraju devijantnost donoseći pravila koji kršenje čini devijantnost, te primjenjujući ta pravila na određene ljude i etiketirajući ih kao autsajdere. (Haralambos i Heald 1989: 412). Ovaj pravac sam čin devijantnosti vidi kao posljedični slijed događaja nakon dodjele kazni i sankcija od strane ostalih prema onome tko je počinio prekršaj, devijantnost nije kvaliteta čina koji neka osoba počinja, već prije posljedica primjenjivanja pravila i sankcija (Haralambos i Heald 1989: 412). Devijantnost je počinjeni čin, dok je devijant osoba koja je taj čin izvela. Oba termina se u ovom pravcu etiketiraju od strane ljudi, Becker sugerira da ne postoji čin koji bismo mogli nazvati devijantnim, čin postaje devijantan samo kada ga ostali shvate i definiraju kao takva (Haralambos i Heald, 1989: 412).

Teorija prisile može se svrstati u socijalno interakcijske teorije, koje su osamdesetih godina zajedno sa socijalno kognitivnim teorijama bile dominantni pristupi objašnjenju ponašanja djece (Šincek, 2007: 120). Teorija prisile kao fokus svog proučavanja predstavlja antisocijalno ponašanje kod djece. Patterson, začetnik ove teorije, istraživanja teorije prisile evaulira prema interakcijskom odnosu između roditelja i djece. Kod socijalno interakcijskih pristupa postoje tri podskupine, s obzirom na to stavljaju li naglasak na: a) privrženost, b) interakciju s članovima obitelji i vršnjacima ili na c) kontekst u kojem dijete i obitelj funkcionira (Šincek, 2007: 121). No kao što je navedeno, uz ove pristupe socijalnom / antisocijalnom ponašanju, glavna tema proučavanja kod teorija prisile je upravo interakcija s članovima obitelji (par roditelji-djeca). Teorija prisile razlikuje mogućnosti učenja antisocijalnog ponašanja (koje su brojne i dostupne velikom broju djece) od stvarnog usvajanja i kasnijeg manifestiranja takvog ponašanja (Šincek, 2007:121). Teorija agresivno i devijantno ponašanje kod djece i mladih razjašnjava i analizira pomoću dva pojma, oponašanjem modela te djetetovim opažanjem posljedica koje je model doživio zbog svog ponašanja. Djeca, uglavnom, opažanjem roditelja kao autoriteta usvajaju antisocijalno ponašanje. Uzrok stvaranja takvog modela ponašanja kod djece je usvajanje učestalog ponavljanja određenih obrazaca ponašanja koje dijete promatra. Kako takvo ponašanje, tako usvaja i agresivnost koja ga dovodi do devijantnog ponašanja. Dijete roditelja vidi kao autoritet čija je zadaća uspostava kontrole i reda u obitelji. Svaki roditelj to izvodi na svoj način, neki su agresivniji, dok ovi drugi obiteljske probleme i nesuglasice s djecom rješavaju razgovorom i raznim alternativama. Oponašanjem modela ponašanja svojih roditelja, dijete preuzima agresivno ponašanje jer ga vidi kao efikasan izvor rješavanja problema.

3. Kriminalni tipovi i abnormalno mentalno stanje: biološka i psihološka objašnjenja

Prva istraživanja devijantnog ponašanja po svom karakteru bila su temeljeni na biološkim čimbenicima. Takva istraživanja, prema Giddensu (2007), bila su usmjerena ka urođenim kvalitetama pojedinaca kao na izvor zločina i devijantnosti. Ljude su dijelili prema fizičkim karakteristikama da bi ih kasnije podijelili na one mišićave, odnosno aktivne tipove koji su definirani kao oni skloniji takvom ponašanju nego oni vitki ili oni koje karakterizira mesnatija građa. Kroz ovakva istraživanja, kao i ona da su ljudi atletske građe skloniji takvom ponašanju kako bi pokazali svoju sposobnost, biološki utjecaji na devijantno ponašanje nisu dokazani.

Sociolozi su skloni odbaciti biološke teorije devijantnosti, dokazujući kako se svaka veza između fizičkih i osobnih svojstava i devijantnog ponašanja može objasniti na neki drugi način (Haralambos i Heald, 1980: 393).

Psihološke teorije devijantnosti imaju stanovitu sličnost s biološkim teorijama (Haralambos i Heald, 1980: 393). Prema Giddensu (2007), psihološka tumačenja devijantnog ponašanja temelje se na proučavanju unutar pojedinca, a ne društva. Hans Eysenck upozorio je na to da se abnormalna mentalna stanja nasljeđuju; ona mogu biti predispozicija pojedinca za zločin ili stvaraju probleme u procesu socijalizacije (prema Giddens 2007:206). Oni kao temelj devijantnosti vide abnormalno iskustvo, a ne abnormalne gene. Psihološke teorije često tvrde kako je nešto pošlo naopako u procesu socijalizacije, odnosno odnosu majka-dijete (Haralambos i Heald, 1989: 393). Psihološke teorije kriminala mogu najbolje objasniti samo jedan aspekt zločina. I dok neki kriminalci možda imaju karakteristike ličnosti po kojima se razlikuju od ostatka populacije krajnje je nevjerojatno da to vrijedi za većinu kriminalaca. Postoje razne vrste zločina i nije prihvatljivo pretpostavljati da svi prekršitelji i zločinci imaju zajedničke, specifične psihološke karakteristike (Giddens 2007:206). Sociolozi su skloni odbaciti psihološka tumačenja devijantnosti, jednako kao biološke teorije, nedostatke teorije vide u manjku proučavanja ostalih faktora koji utječu, zanemaruju društvene i kulturne faktore (Haralambos i Heald, 1980: 394).

4. Primarna socijalizacija i devijantno ponašanje

Primarna socijalizacije jedan od glavnih aspekta razvoja ličnosti pojedinca. Jedan od glavnih akteri, pa možemo čak reći i onaj najbitniji, akter u procesu primarne socijalizacije je obitelj i samo obiteljsko okruženje. Obitelj je prva zajednica u kojoj boravimo, s kojom djelujemo i čije norme i obrasce ponašanja usađujemo u sebi i time izgrađujemo svoju ličnosti. Parsons (1954) primarnu socijalizaciju temelji na obitelji upravo zato što: „ primarna socijalizacija zahtjeva toplinu, sigurnost i uzajamnu podršku, što se ne može ostvarivati ni u kojoj drugoj instituciji osim u obitelji.“ (prema Matić, 2003: 57). Maloljetnička delikvencija je nedruštveno i protudruštveno ponašanje u razvojnom periodu, a odraz je poremećenog biološkog, psihološkog i socijalnog razvoja. Ponašanje svakog djeteta rezultat je genetskih/bioloških, socijalnih i okolinskih faktora. Utjecaj obitelji na delikventno ponašanje možemo podijeliti na skupine rizičnih utjecaja u obiteljskom okruženju - odnos između roditelja i djece, roditeljski odgojni stilovi, jednoroditeljske obitelji i sociopatološke pojave u obitelji. Da bi dijete izraslo

u sigurnu, zadovoljnu i zdravu osobu potrebno je da mu njegovo obiteljsko okruženje pruža osjećaj sigurnosti, zadovoljstva, radosti i sreće (Žuvela, Matić i Sindik, 2016: 19). Kroz odrastanje, dijete promatrajući svoju obitelj oblikuje određene obrasce ponašanja, znanje i vještine koje putem imitacije (na koju djeca često gledaju kao igru) prenosi u svoj obrazac ponašanja. Na takvo ponašanje i samu socijalizaciju kroz obitelj te samu izgradnju ličnosti i ostvaraj mlade osobe veoma važnu odrednicu u procesu čine kvaliteta odnosa s roditeljima, količina provedenog vremena ali i kvaliteta tog provedenog vremena u kohabitaciji s roditeljima te sama komunikacija roditelja i djeca koja je vrlo važna odrednica u rastu i razvoju svakog djeteta i mlade osobe. Upravo izostanak ovih prethodno navedenih odnosa roditelja i djeca prvi su pokretač devijantnog ponašanja mladih osoba steknuto kroz primarnu socijalizaciju.

Neodgovarajuća komunikacija može uzrokovati ozbiljne rizike za razvoj poremećaja u ponašanju mladih... dijete do svoje pete godine ima milijune iskustava u komunikaciji. Do tih godina dijete ima predodžbu o tome kakvo se ponašanje od njega očekuje, što može očekivati od drugih i kako treba gledati na sebe. Ta ideja će ga, uglavnom, voditi cijeli njegov život (Bašić i Ferić, 2000: 81).

Upravo komunikacijom i dobrim i zdravim odnosom roditelja i djeteta od rođenja djeteta pa nadalje stvara se spona između njih. Djeca koja nemaju sponu bliskosti i povezanosti s roditeljima, roditelje, uglavnom, neće gledati kao autoritet te uvažavati njihove odgojne metode te obrasce ponašanja, norme te vrijednosti koje im oni pokušavaju usaditi. U takvom procesu značajnu ulogu imaju odgojni stilovi roditeljstva čija se klasifikacija svodi na četiri podjele odnosno stila, koja glase : Autoritativan roditeljski stil koji rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem, uz postavljanje jasnih granica ponašanja; roditelj otvoreno pokazuje ljubav, pruža potporu i potiče dijete, ali u okvirima zadanih ograničenja. Drugim riječima, roditelji su topli, drže se pravila, no prihvaćaju svoje dijete onakvim kakvim jest. Ovakav tip odgoja gdje dijete dobiva potrebnu ljubav, toplinu i pažnju, a s druge strane uči se poštivanju određenih normi i pravila ponašanja smatra se pogodan za minimalizaciju pojave devijantnog ponašanja u mlađoj životnoj dobi (Žuvela et al., 2016: 20), Autoritarni roditeljski stil uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Takav roditelj je strog, postavlja nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljava silu. Autoritarni roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav prema djetetu. Drugim riječima, roditelji su hladni, distinktivni, te žele imati kontrolu nad svojim djetetom. Ovakav stil odgoja može stvoriti bunt u razdoblju adolescencije, te time stvoriti rizičan faktor pri

stvaranju devijantnog ponašanja u mladenačkoj dobi (Žuvela et al., 2016: 20), Popustljivi roditeljski stil (permisivan) podrazumijeva visoku razinu topline i ljubavi, ali je razina nadzora vrlo niska. Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela i impulzivna. Ovakav roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja, što stvara veliki rizični faktor pri pojavi devijantnog ponašanja u mlađoj životnoj dobi (Žuvela et al., 2016: 20), Ravnodušni roditeljski stil (indiferentan) obilježava niska razina ljubavi inadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav, niti nadzor i kontrolu. Ravnodušni roditeljski stil opisuje roditelje koji ne pokazuju interes za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe. Drugim riječima, zanemaruje se dijete, njegove potrebe i želje, te samim time stvara se veliki rizični faktor pri formiranju devijantnog ponašanja mladih osoba (Žuvela et al., 2016: 20). Odgojni stil, koji roditelji prakticiraju, snažno utječe da odgoj i razvoj mlade ličnosti. Dakle, može se zaključiti da zanemarujući odgojni stil kroji sudbinu devijantnog djeteta. Općenito, manjak ili pak potpun izostanak roditeljske kontrole i pažnje uzrok je pojave devijantnog ponašanja kod određenog djeteta, neovisno koliko ima godina. Dok Đuranović zaključuje da roditelji koji prakticiraju autoritativan odgojni stil u velikoj će mjeri smanjiti negativan vršnjački utjecaj na svoje adolescente odnosno mlade osobe (Đuranović, 2014: 129). Problem u primarnoj socijalizaciji kroz obitelj također se javlja kada se radi o odrastanju gdje je u odgoju prisutan samo jedan roditelj, odnosno samohrano roditeljstvo. Djeca i mladi tada manjak pažnje traže izvan kuće te više vremena provode upravo izvan kuće. No, takvo što nije dokazano jer je kvaliteta obitelji znatno važnija od njezine strukture (Cajner Mraović, 2017: 2).

Tijekom svakodnevnih socijalnih iskustava u obitelji djeca usvajaju mnoge vrijednosti, primjerice pravednost, iskrenost, odgovornost, ljubaznost i poslušnost (Damon, 1988, prema Družinec, 2016: 476), a nakon što ih usvoje, koristit će ih u budućim interakcijskim odnosima. Vrijednosti su temelj za prosudbu vlastitog ponašanja i postupaka osoba iz okoline, a dijete koje prepoznaje i razumije ponašanja, vrijednosti i norme okoline u kojoj se nalazi te se ponaša u skladu s time, razvilo je vještine socijalne kompetencije (Brajša Žganec, 2003, prema Družinec, 2016: 476). Brojni autori zaslužni su za brojna istraživanja vezana uz ovu temu. Kao primjere takvih istraživanja prvo ćemo navesti istraživanje prema Rohan i Zanni koju su svoje istraživanje temeljili na samom transferu odnosno prijenosu obrazaca ponašanja, stavova i vrijednosti s roditelja na djecu te autoritarnih stavova roditelja sa muškim studentima i njihovim roditeljima. Utvrđena je znatna pozitivna povezanost između vrijednosti roditelji i njihove odrasle djece, a djetetova točna percepcija roditeljskih stavova ključna je za usvajanje

vrijednosti. Percepcija i razumijevanje roditeljskih vrijednosti, a time i pozitivan transfer roditeljskih vrijednosti povećava se djetetovim odrastanjem, što je dokazano procjenom vrijednosti roditelja od strane njihove djece (studenata). Istraživanjem je također utvrđena transmisija konzervativnih stavova autoritarnih roditelja na djecu (Družinec 2016: 479). U Hrvatskoj su 2012. godine Reić Ercegovac i Koludrović utvrđivali razlike i sličnosti stavova majki i kćerki kada se radi o razvodima brakova. Dakle, proveli su unutarobiteljsko istraživanje kojim su zaključili da su stavovi majki i kćerki po tom pitanju vrlo povezani. Dakle, prioriteti i vrijednosti unutar obitelji se prenose.

5. Novi mediji i devijantno ponašanje

Mediji kao pojava su dakako, svjetski značajni za razvitak populacije i širenje informacija, no kao i svaka nova pojava sa sobom nose probleme s kojima populacija prije nije bila suočena. Mediji, namjerno ili nenamjerno, sudjeluju u socijalizaciji i odgoju djece i mladih. Tehnološki napredak ima snažan utjecaj na čovjekov život. Suvremeni mediji oblikuju čovjekovu svakodnevicu na svim razinama života: utječu na radne navike, kreativnost, socijalizaciju i komunikaciju. Bez medija moderni čovjek ne bi mogao uspješno komunicirati, planirati, zabavljati se, provoditi slobodno vrijeme (Mandarić, 2012: 132). Mediji imaju presudnu ulogu pri posredovanju društveno poželjnih modela življenja kojima oblikuju spoznaje mladih o svijetu i socijalnoj okolini. Stoga istraživanje medija promatramo u kontekstu ambivalentnosti odnosa teorije izravnih učinaka (*direct effects*), koja proučava odnos medijskog sadržaja i ponašanje primatelja te je usmjerena na prevladavajuće negativne učinke te teorije ograničenih učinaka (*limited effects*), koja kritikom prethodne teorije polazi od toga kako su utjecaji medija posredovani različitim socijalnim odnosima koji utječu na kontrolu, filtriranje i interpretiranje medijskoga iskustva i usmjerava se i na moguće pozitivne pokazatelje (McQuail, 1997, prema Ilišin, 2001). Dostupni podatci donose nam statistički prikaz koji dio populacije se najviše zadržava ispred televizijskih ekrana i kompjutera, a to su naravno mladi naraštaji između šeste i osamnaeste godine života. Svaki dostupan medij je vrlo važan akter u životu svake mlade osobe, posebice adolescenta jer mu pruža odgovore na neka od intimnih pitanja koja ne želi ni s kim dijeliti, također, oni nude različite vizije i informacije koje dovode do oblikovanja znanja i vještina te nekih od uvjerenja kojima se mladi posvećuju. Neki od njih takvim procesom stvaraju svoj identitet. Govoreći o tome, možemo se pozabaviti i upravo opasnostima koje prijete pri takvom procesu. Govorit ćemo o opasnostima virtualnog identiteta koje prijete te kako nasilje prikazano u medijima utječe na razvoj ličnosti pojedinca. Video igrice, televizijski

sadržaj te slični komercijalni sadržaji često sa sobom nose scene nasilja koje su djeci dostupne od najranije dobi. Usvajanjem takvih sadržaja predstavljenih na javnoj platformi kao što su televizija i internet djeca takav obrazac ponašanja uglavnom ili usvajaju ili postaju imuni kada se radi o nasilju. Provedena istraživanja svjedoče takvim zaključcima te predstavljaju tri glavna ishoda koja slijede. Prema američkim istraživačima, odnos između televizije i nasilja može imati tri ključna učinka: 1) djeca i odrasli koji se dugo izlažu scenama nasilja u medijima mogu postati agresivniji i u nasilju vidjeti dobro rješenje za konfliktne situacije; 2) djeca i mladi koji dugo gledaju nasilje na televiziji mogu postati neosjetljivi na stvarno nasilje koje ih okružuje kao i na patnju drugih; imaju visok prag tolerancije nasilja na društvenoj razini; 3) može izazvati Mean World Syndrome (sindrom nasilničkog svijeta): djeca izložena gledanju nasilničkog ponašanja na ekranima mogu zaista doživljavati visoki stupanj nasilja i opasnosti u okruženju u kojemu se nalaze. To može proizvesti obrambeni stav ili stereotipno ponašanje prema drugima (rasna netrpeljivost) (Mandarić, 2012:136).

No, takvo odrastanje okupirano sadržajima koje nudi Internet nosi sa sobom i drugi niz poteškoća i devijantnosti. Mnogi mladi se upuštaju u virtualno nasilje preko društvenih mreža jer misle da time štite svoj identitet i ostaju anonimna, pa su posljedice takvog ponašanja minimalne. Problem virtualnog nasilja postao je ozbiljan problem na globalnoj razini. Osobito je alarmantno stanje kod djece i adolescenata u čijem slobodnom vremenu sve više prostora zauzima internet. Danas djeca i mladi jedan dio svoga života i vremena žive on line. Virtualni prostor je postao novo mjesto susreta i međusobnih odnosa. Stoga je od izuzetne važnosti promicati već kod djece kulturu ophođenja i poštivanja drugoga u virtualnom prostoru (Mandarić, 2016:140).

Istraživanje provedeno unutar skupine djece i adolescenata u dobi od šeste do osamnaeste prikazuje snažnu zastupljenost medija u životu svake mlade osobe. Istraživanje je donijelo podatke koji svjedoče vremenskom periodu koji mladi provode ispred takvih sadržaja, a dokazano je da oni uvelike konkuriraju vremenu provedenom u školskoj klupi. Statistički podatak donosi brojke od 11 000 sati vremena provedenog u školskoj klupi i 15 000 sati utrošenog vremena mladih pred televizijskim i sličnim medijskim sadržajima. U tom dugom vremenskom periodu djeca su izložena raznim sadržajima, a često su zastupljene i scene nasilja koje mogu utjecati na razvoj ponašanja, stavova i vrijednostima kod svake mlade neizgrađene ličnosti. Takav sadržaj može odigrati presudnu ulogu kada je riječ o nasilnom devijantnom ponašanju kod mladeži ili samo nošenje s tom situacijom i ponašanje u takvoj situaciji. Porast

agresivnog devijantnog ponašanja kao posljedica izloženosti nasilnom sadržaju tumači se općim model agresivnosti.

Opći model agresivnosti (eng. *General Aggression Model*) integrira ideje kognitivne teorije učenja, *priming* koncepta i teoriju skripti s tezom stimulacije, odgovarajući pritom na pitanje zašto izloženost nasilnim medijima uzrokuje porast agresivnosti i nasilnog ponašanja. Temelji se na prijašnjim modelima ljudske agresivnosti i predstavlja vrijedan teorijski okvir razumijevanja utjecaja medijskog nasilja. Pojava i održavanje nasilnog ponašanja utemeljena je većinom na učenju, aktivaciji i primjeni s agresivnošću povezanih spoznajnih struktura pohranjenih u pamćenju (skripte i sheme) (Livazović, 2011: 2).

Mnoge teorije i objašnjenja vezana uz pojam devijantnosti i devijantnog ponašanja jednim dijelom su utemeljene na službenim statističkim brojkama i podacima državnih institucija. Statistički podaci vezani uz devijantnost uglavnom otkrivaju klasni status devijanta. Službena statistika nije najpouzdaniji izvor. Uz službenu statistiku veže se termin pristranosti. Brojne studije pokazuju kako je manje vjerojatno da će biti uhićeni i suđeni delikventi iz srednje klase nego počinitelji iz radničke klase (Haralambos i Heald 1989: 408). Također, statistika ne pruža znanje o svim karakteristikama devijanta koje sociološkim teoretičarima treba, kao što su informacije o *opsegu devijantnosti, etnička pripadnost, spol dob* (Haralambos i Heald 1989: 408). Također, problem kod statistike je i velik broj neprijavljenih ili neriješenih slučajeva koji ne završavaju uhićenjem.

6. Zaključak

Na kraju analize teoretskih pristupa devijantnom ponašanju i djelovanju, uspoređujući teorije i njihove perspektive, zaključujemo različitost ponajprije konfliktne i funkcionalističke teorije. Dok funkcionalisti devijantnost gledaju kroz društvene norme i integriranost, konfliktne teorije baziraju se na različitim socioekonomskim položajima različitih grupa, proučavaju odnos nadređenosti i podređenosti. Funkcionalistička teorija devijantno ponašanje vidi kao posljedicu napetosti i nepostojanja društvene strukture, ali ona osvjetljava i njenu pozitivnu stranu koja se odnosi na rast i razvoj društva. Interakcionistička teorija, koja se kao i ostale perspektive susrela s kritikama, moć i njenu neravnomjernu raspodijeljenost u društvu vidi kao mogući uzrok devijantnog ponašanja kroz mikro dimenziju socijalne interakcije i kroz procese socijalnih definicija koje konstruiraju socijalni svijet. Konflikta teorija, također, razmatra neravnomjernost i nejednakost u društvu, dok teorija prisile glavni uzrok devijantnosti vidi u

odnosu između djece i roditelja. Teorija etiketiranja devijantno ponašanje vidi kao reakciju na akciju, odnosno, posljedicu sankcioniranja u smislu samoispunjujućih proročanstava i internalizacije etikete devijanta. Teorija kontrole ljude predstavlja kao sebična bića koja svoje ponašanje usmjeravaju s obzirom na vlastite dobitke.

Kada govorimo o drugim pristupima proučavanju devijantnog ponašanja kao što su psihološki čimbenici tumačeni abnormalnim mentalnim stanjima te biološki čimbenici, možemo zaključiti da su obje perspektive fokusirane na pojedinca, a ne društvo za razliku od ostalih spomenutih teorija. Biološke i psihološke teorije uzroke devijantnog ponašanja traže u utjecajima izvan pojedinčeva nadzora i obje su teorije pozitivističke. Uzimajući u obzir navedena nesociološka tumačenja uzroka devijantnog ponašanja, odnosno ona biološka i psihološka, možemo izdvojiti njihovu najbitniju zajedničku karakteristiku kada je riječ o sociološkim pristupima i istraživanjima, a to je upravo to da oba pristupa često bivaju odbačena zbog nedostatka objašnjenja društvenog konteksta. Nadalje, na temelju analize istraživanja povezanosti primarne socijalizacije i pojave devijantnosti zaključujemo da primarna socijalizacija, ponajviše socijalizacija unutar obitelji te kvaliteta obiteljske zajednice, uvelike utječu na razvoj identiteta i mentaliteta kod djece, koje oni kasnije kroz model oponašanja i prenošenje normi, stavova i vrijednosti koriste kroz budući život i određuju svoju putanju, negativno ili pozitivno. Slaba kvaliteta odnosa i komunikacije te krivi odgojni stil prvi su uzrok pojave devijantnosti kada je riječ o primarnoj socijalizaciji i devijantnom ponašanju. Nadalje, utjecaj pojave novih medija također čini važnu sastavnicu u razvoju ponašanja djece i mladih, posebno kada se radi o izloženosti nasilnim sadržajima i virtualnom svijetu. Ovaj pregled pokazuje mnogostrukost pristupa ovako složenom društvenom fenomenu.

7. Popis literature

1. Bašić J, Ferić M (2000). Rizici u komunikaciji obitelji i adolescenata. U: Juras B (ur.). *Položaj adolescenata u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 81-97
2. Cajner Mraović I (2017). *Sociologija hrvatskog društva 3: Društvo i maloljetnička delikvencija*. Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu
3. Družinec V (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65(3), https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=262473
4. Durkheim E ((1893) 1972). *O podjeli društvenog rada*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Jesenski i Turk
5. Đuranović, M (2014.) Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka. *Školski vjesnik*, 63 (1-2): 119-132
6. Giddens A (2007.) *Sociologija*, 4. izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus
7. Haralambos M i Heald R (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus
8. Haralambos, M i Holborn M (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing
9. Ilišin V (2001), *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
10. Janković I i Pešić V (1988). *Društvene devijacije: kritika socijalne patologije*. Beograd: Naučna knjiga
11. Livazović G (2012). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20 (1), <https://hrcak.srce.hr/84999>
12. Mandarić V (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, 82 (1), 131-149. https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=117752&show=clanak
13. Schaefer T S (2004). *Sociology: a brief introduction*. 5th ed. Boston: McGraw-Hill
14. Šincek D (2007). Doprinos teorije prisile razumijevanju delikventnog ponašanja mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 119-141. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=17652
15. Žuvela I, Vučković Matić M i Sindik J (2016). Devijantno ponašanje maloljetnika i uloga obitelji. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 12 (47), 19-23